

ARKADIUSZ HALAMA

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

OCENA WARTOŚCI REKREACYJNEJ I WYKORZYSTANIA KOMPLEKSU ZBIORNIKÓW „KOBIOR”

Abstract: Assessment of the Recreational Value of Water Reservoirs Complex “Kobior”. Few carried out investments, such as small water reservoirs, on rural areas, should be utilized in the most effective way. The main objective of the work is the assessment of the recreational value of water reservoirs complex Kobior and its recreational use. The assessment was based on the morphometric parameters of the reservoir, local development plans for the surrounding areas and present use of the reservoir and surrounding areas.

Despite the fact that the morphometric parameters were not very favourable for recreation, local development plans allowed recreational use of the reservoir and investments in infrastructure followed. However, considering forest environment of the reservoir, many cycling paths and large distance from similar objects, recreational use of the reservoir should be regarded as reasonable.

Keywords: Recreation, recreation value, rural areas, small water reservoirs.

Wstęp

Zbiorniki wodne i ich otoczenie bez wątplenia wpływają pozytywnie na wypoczywających, zwłaszcza w okresach wysokich temperatur. Większość małych zbiorników retencyjnych zlokalizowana jest na obszarach wiejskich, zwykle ubogich w infrastrukturę turystyczną. Wydaje się zatem celowe rekreacyjne wykorzystanie istniejących akwenów, jak i rozwój turystycznych form rekreacji na sąsiadujących z nimi terenach. Lokowanie innych niż tradycyjnie rozumiane formy działalności gospodarczej i usługowej o charakterze rolniczym, przyczynia się do aktywizacji tych obszarów. Wielofunkcyjne

zagospodarowanie obszarów wiejskich poprawia jakość życia mieszkańców, zapobiega zjawiskom depopulacyjnym i umożliwia likwidację przeludnienia agrarnego [Salamon 2005, s. 146].

Małe zbiorniki retencyjne są budowane znacznie częściej niż ich duże odpowiedniki. Generują przy tym znacznie mniej negatywnych następstw w środowisku i protestów społecznych. Dodatkowo takie zbiorniki mogą pełnić wiele funkcji. Najważniejsze z nich to: zapobieganie negatywnym następstwom powodzi, alimentacja przepływów i zaopatrzenie w wodę, zwłaszcza podczas okresów susz.

Przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych kluczowe jest kierowanie się rachunkiem ekonomicznym, ważne jest także wykorzystanie w optymalny sposób eksploatowanych już zbiorników retencyjnych.

Celem pracy jest ocena wartości rekreacyjnej i wykorzystania rekreacyjnego kompleksu zbiorników retencyjnych „Kobiór”, w Gminie Kobiór (powiat pszczyński) na podstawie analizy parametrów morfometrycznych zbiornika oraz rzeczywistego i planowanego wykorzystania terenów wokół zbiornika.

1. Zakres i metodyka badań

Kompleks zbiorników „Kobiór” jest jednym z nielicznych, oddanych do użytkowania małych zbiorników retencyjnych, na terenie woj. śląskiego. W woj. śląskim do 2005 r. realizowano średniorocznie 3-6 takich inwestycji, potem nastąpiła ośmioletnia przerwa i dopiero w 2014 r. oddano do użytkowania kolejne trzy zbiorniki [www1].

Jest to obiekt, którego łączna objętość nie przekracza 5 mln m³, co według [Porozumienia... 1995] pozwala go zaliczyć do tzw. małej retencji i jest zbiornikiem wielofunkcyjnym.

Ocena została przeprowadzona na podstawie:

- parametrów morfometrycznych zbiornika,
- miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego terenów otaczających zbiornik,
- planowanego i aktualnego wykorzystania zbiornika i otaczających terenów.

Analizowano następujące parametry morfometryczne zbiorników [Deja 2001, s. 10 i 11]:

- **Wskaźnik rozwinięcia linii brzegowej wyrażony wzorem:**

$$K = \frac{L}{2 \cdot \sqrt{\pi A}}, \quad [1]$$

gdzie:

L – długość linii brzegowej jeziora [m],

A – powierzchnia jeziora [m²].

Im wyższy wskaźnik, tym bardziej urozmaicona jest linia brzegowa.

- **Wydłużenie zbiornika wyrażone wzorem:**

$$\lambda = \frac{L}{B}, \quad [2]$$

gdzie:

L – długość linii brzegowej jeziora [m],

B – średnia szerokość jeziora [m].

Gdy wartość wskaźnika jest zbliżona do 1, zbiornik ma kształt najbardziej zbliżony do koła. Wyższy wskaźnik decyduje o formach rekreacji. Jeziora wąskie nadają się do kajakarstwa, szersze do żeglarstwa, a owalne do różnych form rekreacji.

- **Średnia głębokość**

Im płytszy zbiornik tym jego zdolności do samooczyszczania są mniejsze, przez co utrudnione jest pełniejsze wykorzystanie obiektu.

- **Stopień zarastania brzegów**

Stopień zarastania jest zjawiskiem bardzo zmiennym, generalnie im jest wyższy tym bardziej utrudniony dostęp do brzegów i możliwości rekreacyjnego wykorzystania.

Kompleks zbiorników zlokalizowany jest w południowo-zachodniej części wiejskiej gminy Kobiór, przy granicy z gminą miejską Pszczyną.

2. Charakterystyka Gminy Kobiór

Gmina Kobiór jest położona w woj. śląskim, w powiecie pszczyńskim. Leży we wschodniej części Kotliny Raciborsko-Oświęcimskiej, otoczonej przez lasy, będące pozostałością Puszczy Pszczyńskiej. Przez środek miejscowości przepływa rzeka Korzeniec, będąca lewym dopływem Pszczynki, zaś w północnej części gminy płynie rzeka Gostynka. Rozwój gminy został ukierunkowany na wykorzystanie walorów turystycznych oraz korzystnej lokalizacji. Gmina Kobiór ma bardzo wysoki wskaźnik lesistości, na poziomie 81,7%. [Statystyczne... 2015]. Położenie wśród lasów gęsto poprzecinanych duktami leśnymi stwarza dogodne warunki do uprawiania turystyki pieszej i rowerowej. Przez Gminę Kobiór przebiega sieć tras rowerowych [www2]:

- Międzynarodowa trasa rowerowa R-4, łącząca Europę Północną z Wiedniem,
- Wojewódzka trasa rowerowa nr 1, „Książęca”,
- Międzygminna Trasa Rowerowa w Powiecie Pszczyńskim „Plessówka”,
- Okrężna tematyczna trasa rowerowa Gminy Kobiór „Niedźwiedziówka”,
- Łącznik rowerowy Gminy Kobiór „Stara Piła”,
- Okrężna tematyczna trasa rowerowa Gminy Kobiór „Smolarnia”.

Gmina zamieszkała jest przez prawie 5 tys. mieszkańców, z nieznaczną przewagą kobiet, liczba ta nie ulega większym zmianom. Według rejestru REGON przeważają podmioty gospodarcze w sektorze przemysłowym (76) i budowlanym (92) nad rolniczymi (15) [*Statystyczne... 2015*, s. 1]. W Sekcji I, dziale 55, tj. – *Działalność związana z zakwaterowaniem...*, obejmującej hotele, obiekty noclegowe i podobne obiekty zakwaterowania oraz pola kempingowe, według GUS na terenie Gminy Kobiór w 2015 r. zarejestrowany jest jeden podmiot.

3. Charakterystyka kompleksu zbiorników „Kobiór”

Kompleks zbiorników „Kobiór” jest położony w Gminie Kobiór, na 14 kilometrze rzeki Korzeniec. Składa się z trzech zbiorników. Inwestycja została ujęta w *Programie rozwoju małej retencji województwa katowickiego*, rozpoczęta w 1997, a zakończona w 2002 r.

Inwestorem była gmina Kobiór przy współdziałaniu SZMiUW w Katowicach i pomocy Nadleśnictwa Kobiór. Obecnie zbiornikami administruje Gmina Kobiór.

Zbiorniki I i III były przeznaczone na stawy rybne, zaś zbiornik II na funkcje: retencyjną, rekreacyjną i przeciwpożarową [*Karta informacyjna...*]. Teren przewidziany pod zbiornik zajmowały zabagnione kwaśne łąki i tereny leśne określane jako nieużytki. Przy wysokich przepływach rzeki Korzeniec, teren doliny był często zalewany. Najważniejsze parametry zbiorników przedstawiono w tab. 1.

W trakcie budowy, w 1999 r., sporządzono koncepcję planu zagospodarowania dla celów rekreacyjnych otoczenia wodnych zbiorników wielofunkcyjnych przy ul. Leśników w Kobiórze. Przewidywał on budowę „infrastruktury turystycznej” zbiornika, na którą miały się składać m.in. [*Zestawienie...*]:

- pomosty do cumowania dla kajaków i rowerów wodnych,
- pomosty dla wędkarzy,
- parking na 50 samochodów, wraz z zapleczem sanitarnym (wc),
- pole biwakowe i pomieszczenia gospodarcze.

Tabela 1

Parametry kompleksu zbiorników „Kobiór”

Lp.	Wyszczególnienie	Jednostka	Wartość
1	Pojemność użytkowa	tys. m ³	180
2	Powierzchnia	ha	15
3	Długość zbiornika (I i II)	m	975
4	Długość linii brzegowej (I i II)	m	2290

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Karta informacyjna zadania..., s. 4].

Warunkiem realizacji zagospodarowania otoczenia zbiornika było przekazanie gruntów będących w posiadaniu Lasów Państwowych na rzecz gminy. Z uzyskanych informacji¹ wynika, że nie doszło do tego, co stawiało pod znakiem zapytania całą koncepcję zagospodarowania terenów wokół zbiornika. Przedmiotowa inwestycja nie była także ujęta w późniejszych planach rozwoju lokalnego gminy Kobiór (2004-2013) [*Wyszczególnienie...*].

Zbiornik został oddany do użytku w 2002 r. Obecnie infrastruktura wokół zbiornika nie jest rozwinięta w wystarczającym stopniu, z powodu wspomnianych nieuregulowanych kwestii własnościowych terenów od południowej strony zbiornika. Od tej strony zbiornik dzieli od linii lasu, pas o szerokości ok. 20 m i długości 1020 m, wykorzystywany jako ścieżka rowerowa. Przygotowano parkingi dla samochodów osobowych od północnej strony zbiornika.

4. Parametry morfometryczne kompleksu zbiorników i ich otoczenie

4.1. Parametry kompleksu zbiorników

Zbiorniki mają wydłużony kształt (ryc. 1). Na podstawie dostępnych danych, korzystając ze wzorów 1 i 2, wyliczono podstawowe parametry morfometryczne zbiornika, tj. wskaźniki wydłużenia i rozwinięcia linii brzegowej.

Wskaźnik wydłużenia jeziora (stosunek długości linii brzegowej do szerokości), który wynosi 12,42 z powodu wspomnianego już, znacznie wydłużo-

¹ Wywiad ustny.

nego kształtu. Relatywnie niski wskaźnik rozwinięcia linii brzegowej (1,67) świadczy o małym urozmaiceniu brzegów zbiornika.

Średnia głębokość zbiornika to ok. 1,5 m. Jest to bardzo niska wartość, która może powodować problemy z samooczyszczaniem wód oraz uniemożliwić pełniejsze wykorzystanie zbiornika, jednak duża ilość lasów oraz postępująca rozbudowa sieci kanalizacyjnej minimalizują to zagrożenie. Niezarosnięte brzegi nie utrudniają dostępu do zbiornika.

Tabela 2

Zestawienie parametrów analizowanego zbiornika

Powierzchnia A (ha)	Pojemność V (tys. m ³)	Długość L (m)	Szerokość średnia B	Długość linii brzegowej L (m)	Wskaźnik wydłużenia	Wskaźnik rozwinięcia linii brzegowej
15,00	180,00	975,88	184,45	2290,92	12,42	1,67

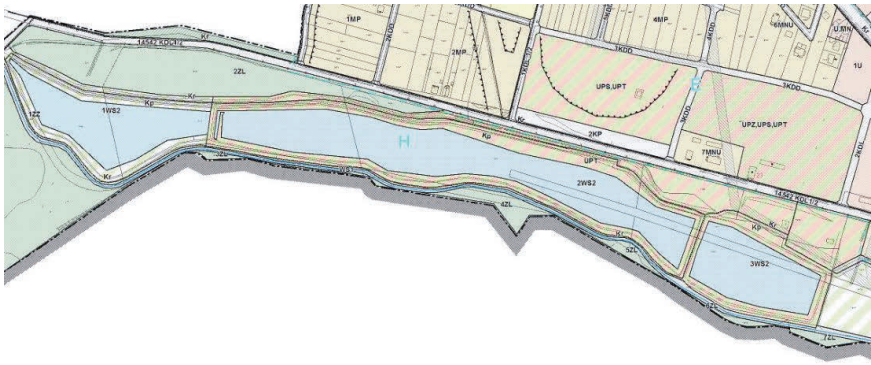
Źródło: Opracowanie własne.

4.2. Przeznaczenie terenów wokół zbiorników

W polskim systemie prawnym najważniejszy akt prawa lokalnego regulujący sposób wykorzystania terenu, to bez wątpienia miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (dalej mpzp) [Ustawa... 2003]. Tereny nie objęte planem miejscowym nie są wykluczone z możliwości inwestowania i wykorzystania rekreacyjnego terenów, jednak w takim przypadku odbywa się to na podstawie wydawanych decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu (wzigt).

Wydanie wzigt nie zawsze jest możliwe i jest obarczone pewnego rodzaju uznaniowością. Korzystne jest zatem posiadanie uchwalonego mpzp, z którego ustaleń jasno wynikają możliwości rekreacyjnego lub innego wykorzystania zarówno zbiornika, jak i otaczających terenów.

W *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Kobiór* [2008] określono przeznaczenie terenów graniczących ze zbiornikiem II jako *Tereny zabudowy usługowej, zdrowia, sportu, turystyki i rekreacji* oraz *Tereny zabudowy pensjonatowej*. Natomiast w miejscowym planie z 2004 r. (ryc. 1), przeznaczenie podstawowe terenów wokół zbiorników określono jako [Uchwała 2004]:

Ryc. 1. Przeznaczenie terenów wokół kompleksu zbiorników „Kobiór”

Źródło: [Uchwata... 2004].

UP – tereny zabudowy usługowej publicznej:

- sportu, oznaczone na rysunkach planu symbolem UPS,
- turystyki i rekreacji, oznaczone na rysunkach planu symbolem UPT,
- zdrowia i opieki społecznej, oznaczone na rysunkach planu symbolem UPZ,

KP – tereny parkingów,

Kp – przebieg ścieżki pieszej,

Kr – przebieg ścieżki rowerowej, określający jej przebieg w ulicach publicznych,

ZL – tereny lasów ochronnych.

Na terenach przyległych do zbiornika I i II, od strony północnej, w granicach administracyjnych gminy utworzono parking dla samochodów osobowych, a dokoła brzegów zbiorników ścieżki rowerowe.

4.3. Obszary prawnie chronione wokół zbiornika

Wykorzystanie zarówno samego zbiornika, jak i otaczających terenów może być ograniczone lub wręcz niemożliwe z powodu uwarunkowań środowiskowych. Takie uwarunkowania to np.: istnienie (ustanowienie) obszaru chronionego, czy strefy ochrony ujęcia wody.

W najbliższej okolicy zbiornika, (ok. 400 m od zachodniego krańca) znajduje się rezerwat zbiorowisk leśnych *Babczyna Dolina*. W odległości 7,3 km od zbiornika, zlokalizowany jest bardzo atrakcyjny ze względu na

populację żubra, *Rezerwat Żubrowisko*. Odległość od pozostałych form ochrony, takich jak np.: Obszary Natura 2000 – *Dolina Górnej Wisły* (PLB240001) czy Zbiornik Goczałkowicki – *Ujście Wisły i Bajerki* (PLH240039) przekracza 10 km [www3].

Sąsiedztwo okolicznych obszarów chronionych nie będzie w istotny sposób ograniczało sposobów wykorzystania otaczających terenów oraz samego zbiornika. Zgodnie z *Ustawą* [2003] o przeznaczeniu terenów decydować będą zapisy w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

4.4. Konkurencja turystyczna

Konkurencja może być rozumiana jako ciąg zdarzeń, gdzie kupujący i sprzedający starają się w celu zrealizowania transakcji przedstawić lepszą ofertę od innych uczestników rynku [Januszewska, Nawrocka 2014]. Konkurencja w obszarze małych i średnich przedsiębiorstw oraz osób fizycznych świadczących usługi turystyczne (np. noclegowe) jest wysoka, zaś jej analiza, m.in. ze względu na niedostatki informacji statystycznej, sprawia duże trudności². Na potrzeby prezentowanego opracowania skupiono się na analizie podobnych konkurencyjnych obiektów i świadczonych przez nie usług.

Najbliżej, bo w odległości ok. 10 km zlokalizowany jest zbiornik *Paprocany* wraz z ośrodkiem turystycznym (gmina Tychy). Na terenie powiatu pszczyńskiego, w sołectwie Suszec znajduje się Ośrodek Rekreacyjny *Gwaruś* z akwenem wodnym (odległość ok. 12 km), na którym można uprawiać sporty wodne, wędkarstwo, a także korzystać z kąpieli [www4]. Możliwość uprawiania sportów wodnych (w szczególności żeglarstwa) oferuje wybudowany na rzece Pszczyńce w 1987 r. zbiornik Łąka, zlokalizowany w odległości ok. 15 km.

Zbiornik Goczałkowicki na Wiśle nie stanowi istotnej konkurencji turystycznej, gdyż jest źródłem zaopatrzenia w wodę Górnego Śląska (zakaz wykorzystywania rekreacyjnego zbiornika) oraz objęty jest formą ochrony Natura 2000.

² Między innymi dlatego, że wynajem pokoi gościnnych w budynkach mieszkalnych znajdujących się na obszarach wiejskich, jeżeli liczba pokoi przeznaczonych do wynajęcia nie przekracza 5, nie wymaga zarejestrowania działalności gospodarczej.

Podsumowanie

Pierwotnym podstawowym celem funkcjonowania kompleksu zbiorników miała być gospodarka rybacka (stawy rybne) oraz funkcje rekreacyjne. Dodatkowo zbiornik miał pełnić funkcje przeciwpowodziowe. Obecnie zamiast gospodarki rybackiej zbiornik jest wykorzystywany wędkarsko i rekreacyjnie.

Wielkość kompleksu zbiorników i jego parametry nie sprzyjają jego rekreacyjnemu wykorzystaniu. Jest to bardzo mały i płytki zbiornik o wydłużonym kształcie. Mimo to, mając na uwadze jego lokalizację (duża liczba szlaków rowerowych, leśne otoczenie, oddalone konkurencyjne obiekty) należy pozytywnie ocenić jego obecne wykorzystanie. Może on stanowić swojego rodzaju „przystanek” na szlaku rowerowym. Zapewnia także możliwość rekreacyjnego wykorzystania dla mieszkańców gminy. Mieszkańcy zyskują miejsce do uprawiania sportów wodnych i rekreacji, zaś obiekt generuje dodatkowe, często trudne do oszacowania, korzyści.

Przez zapisy w miejscowym planie, stworzone zostały podstawy do rozwoju działalności turystycznej, niemniej jednak władze gminy powinny zintensyfikować wysiłki w celu pełniejszego wykorzystania zbiornika, jak i otaczających terenów. Przyczyni się to do poprawy jakości życia mieszkańców oraz ich aktywizacji i zapewni wielofunkcyjny rozwój gminy.

Literatura

- Deja W., 2001, *Przydatność rekreacyjna strefy brzegowej jezior Polski*. Poznań.
- Januszewska M., Nawrocka E., 2014, *Konkurencja i polityka konkurencji na rynku turystycznym*. Ekonomiczne Problemy Turystyki, nr 1 (25) *Podstawy Funkcjonowania Rynku Turystycznego*, Uniwersytet Szczeciński, Zeszyty Naukowe, nr 805, Szczecin.
- Karta informacyjna zadania*. „Budowa zbiornika retencyjnego Kobiór w dolinie rzeki Korzeniec”, mat. niepub.
- Porozumienie z 21.12.1995 r. zawarte pomiędzy Ministrem Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej a Ministrem Ochrony Środowiska, Zasobów Wodnych i Leśnictwa dotyczące współpracy w zakresie programu malej retencji*.
- Salamon J., 2005, *Badania wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich województwa świętokrzyskiego*. Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich, nr 4, PAN.
- Statystyczne Vademecum Samorządowca*, Kobiór, 2015 [www.stat.gov.pl].

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kobiór, II Edycja, Terplan Katowice 2008 r. [<http://bip.kobior.pl>,dostęp: 25-08-2015].

Uchwała Nr XVIII/2/78/04 Rady Gminy Kobiór z 8 lipca 2004 r. w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu Gminy Kobiór [dostęp: 25-08-2015].

Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. z 2003, nr 80, poz. 717 – tekst ujednolicony [<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20030800717>,dostęp: 6.10.2015].

www1, www.stat.gov.pl.

www2, <http://www.kobior.pl/gmina-kobior---trasy-rowerowe>.

www3, Geoportal.gov.pl.

www4, <http://www.powiat.pszczyna.pl/index.php>.

Wyszczególnienie zadań planowanych do realizacji w latach 2004-2006 i w latach następnych na terenie gminy Kobiór w ramach Planu Rozwoju Lokalnego [<http://bip.kobior.pl>,dostęp: 29-03-2013].

Zestawienie rzeczowo-finansowe podstawowego zakresu robót związanych z zagospodarowaniem zbiorników wodnych w Kobiórze, Zarząd Gminy Kobiór 5, mat. niepub.